

Το γερμανικό εκλογικό σύστημα και η μεταφορά των δυσαναλογιών του στο υπο συζήτηση ελληνικό εκλογικό σύστημα

Το τελευταίο χρονικό διάστημα γίνεται στην Ελλάδα μια μεγάλη συζήτηση που αφορά στον εκλογικό νόμο και στην πρόθεση της κυβέρνησης να νομοθετήσει ένα εκλογικό σύστημα αντίστοιχο του γερμανικού. Οι συγκεκριμένες λειτουργίες του γερμανικού εκλογικού συστήματος είναι σχετικά άγνωστες στο ελληνικό κοινό, πιθανότατα όμως και στις κυβερνώσες πολιτικές ελίτ. Για το λόγο αυτό, έχει ιδιαίτερη σημασία να κωδικοποιηθούν οι βασικότερες πλευρές του και να αναλυθούν τα βασικά λειτουργικά του εργαλεία.

Ο γερμανικός νόμος, συμπεριλαμβανομένων των κατά καιρούς επικαιροποιήσεών του, έχει μια βασική στρατηγική λογική: να καταφέρει μια ιδιότυπη σύνθεση μεταξύ αναλογικού και πλειοψηφικού εκλογικού συστήματος. Θα μπορούσε να χαρακτηριστεί, ταυτόχρονα, ως «ημι-αναλογικό» αλλά και ως «ημι-πλειοψηφικό» εκλογικό σύστημα. Βασικός στόχος του είναι να ωθήσει προς ένα κεντρομόλο κομματικό σύστημα, με αμβλυμένες ιδεολογικές αποστάσεις μεταξύ των κομμάτων, με συγκοινωνούσες εκλογικές βάσεις και με δυνατότητα αναπαραγωγής κοινωνικών συναινέσεων μέσω κυβερνήσεων συνεργασίας.

Τα κυριότερα χαρακτηριστικά στοιχεία του είναι τα εξής:

1. Η βασική λειτουργική ιδέα του γερμανικού νόμου είναι ότι οι μισοί βουλευτές του Κοινοβουλίου εκλέγονται σε μονοεδρικές περιφέρειες βάσει της **σχετικής πλειοψηφίας** (πλειοψηφικό ενός γύρου) και οι άλλοι μισοί βάσει λίστας σε μεγάλες πολυεδρικές εκλογικές περιφέρειες (τα κρατίδια) βάσει μιας **καταρχήν απλής αναλογικής**.
2. Κάθε εκλογέας διαθέτει δύο ψήφους, για το λόγο αυτό τα ψηφοδέλτια είναι χωρισμένα σε δύο μέρη: στο αριστερό μέρος αναγράφονται τα ονόματα των υποψηφίων βουλευτών που εκτίθενται στη μονοεδρική περιοχή, στο δεξιό μέρος αναγράφονται τα κόμματα-συνδυασμοί που εκτίθενται στις εκλογές, κατά τη σειρά κατάταξης των προηγούμενων εκλογών. Στην αριστερή στήλη ο εκλογέας ψηφίζει το **πρόσωπο** της αρεσκείας του (για το οποίο γνωρίζει βεβαίως την κομματική του ταυτότητα, που αναγράφεται δίπλα στο όνομα), στη δεξιά στήλη ψηφίζει το **κόμμα** της επιλογής του.
3. Η αποφασιστική και κρίσιμη ψήφος όμως, αυτή δηλαδή που καθορίζει τον αριθμό των εδρών που θα λάβει κάθε κόμμα στη Βουλή είναι η **ψήφος της δεξιάς στήλης, δηλαδή η ψήφος στα κόμματα**. Ολη η προεκλογική αναμέτρηση και οι καμπάνιες των κομμάτων είναι προσανατολισμένες στη ψήφο της δεξιάς στήλης, δηλαδή στην ψήφο στα κόμματα. Το συνολικό εθνικό ποσοστό των κομμάτων κρίνει και τον αριθμό των εδρών που κατέχει στη Βουλή.
4. Ανεξάρτητα ωστόσο από την αποφασιστική ψήφο της δεξιάς στήλης, είναι προφανές ότι το γερμανικό σύστημα παρέχει τη δυνατότητα της «διπλής» ή «διχασμένης» ψήφου. Έχει δηλαδή ο εκλογέας τη δυνατότητα να ψηφίσει π.χ. τον υποψήφιο του ενός κόμματος στη μονοεδρική του περιφέρεια (αριστερή

στήλη) και να ψηφίσει άλλο κόμμα στην ευρύτερη περιφέρεια (δεξιά στήλη). Η ενδεχόμενη εναλλαγή ψήφων από την αριστερή στη δεξιά στήλη προδίδει είτε πιθανές εκλογικές επιλογές τακτικής των εκλογέων (tactical vote), είτε αποκλίσεις / συγκλίσεις στο πεδίο του κομματικού ανταγωνισμού μεταξύ κομμάτων της ίδιας πολιτικής οικογένειας (SPD / Πράσινοι, CDU / FDP, κ.λπ). Πάντως, σε γενικές γραμμές από τη δεκαετία του '60 έως και σήμερα τουλάχιστον, η λεγόμενη «διχασμένη ψήφος» είναι αρκετά περιορισμένη και κινείται μεταξύ 5-10%. Το ποσοστό των ψηφοφόρων των δύο μεγάλων κομμάτων (CDU/CSU και SPD) που συμπεριφέρεται ενιαία στις δύο κάλπες ξεπερνά το 90%, ενώ πολύ μεγάλη είναι γενικά και η ενιαία συμπεριφορά στις δύο κάλπες και των μικρότερων κομμάτων (FDP, Πράσινοι, Die Linke).

5. Πώς κατανέμονται λοιπόν οι βουλευτικές έδρες στα πολιτικά κόμματα; Κατανέμονται όπως ειπώθηκε παραπάνω με βάση τις ψήφους στη δεξιά στήλη του ψηφοδέλτιου, αναλογικά, έχοντας όμως το εκλογικό όριο του 5% για την είσοδο στη Βουλή. Ο μηχανισμός υπολογισμού των εδρών είναι σε γενικές γραμμές ο εξής: πολλαπλασιάζεται το σύνολο των εδρών της γερμανικής Βουλής (598 έδρες) με τον αριθμό των εγκύρων ψήφων που έλαβε κάθε κόμμα και το γινόμενο διαιρείται με το σύνολο των εγκύρων ψήφων που έλαβαν όλα τα κόμματα που πέρασαν το κατώφλι του 5%. Εστω, π.χ., ότι ένα κόμμα έχει λάβει 18.000.000 ψήφους και το σύνολο των εγκύρων ψήφων των κομμάτων που υπερβαίνουν το 5% είναι 50.000.000. Οι έδρες του κόμματος στη Βουλή θα είναι: $598 \text{ επί } 18.000.000 \text{ διά } 50.000.000 = 215 \text{ έδρες}$.

6. Το όριο του 5% αποτελεί ήδη μια πρώτη «παραβίαση» της αναλογικότητας του εκλογικού νόμου. Στο γερμανικό σύστημα ωστόσο υπάρχει και μια δεύτερη δικλείδα άμβλυνσης της αναλογικότητας και σχετίζεται με ένα μηχανισμό υπεραντιπροσώπευσης που δύναται να προκύψει από τη διαφοροποίηση της ψήφου της αριστερής στήλης (μονοεδρικές-πρόσωπα) από την ψήφο της δεξιάς στήλης (ευρύτερη περιφέρεια-κόμμα).

Παράδειγμα: ας υποθεθεί ότι ένα κόμμα πρωτεύει σε αρκετές μονοεδρικές περιφέρειες (άμεση ψήφος σε πρόσωπο / αριστερή στήλη) και εμφανίζεται να λαμβάνει περισσότερες έδρες απ' όσες θα έπρεπε να λάβει βάσει της ψήφου στα κόμματα (ψήφος σε κόμμα / δεξιά στήλη). Ενώ δηλαδή θα έπρεπε βάσει του υπολογισμού των ψήφων του να λάβει 215 έδρες, έχει κερδίσει επιπλέον 10 έδρες από τις μονοεδρικές. Οι επιπλέον αυτές έδρες δεν πάνε χαμένες, αλλά με το θεσμό των «υπεράριθμων εδρών» που ισχύει στη Γερμανία παραμένουν στο κόμμα, οι έδρες του ανέρχονται σε 225 και απλώς αυξάνεται ο αριθμός των μελών του Κοινοβουλίου (από 598 που είναι ο σταθερός αριθμός των Βουλευτών θα γίνονταν στο παράδειγμά μας 608).

Οι επιπλέον έδρες προέρχονται πάντοτε από τα δύο μεγάλα κόμματα, αφού πρακτικά μόνον αυτά έχουν την εκλογική δυνατότητα να κερδίσουν με υποψηφίους τους μονοεδρικές περιφέρειες. Ετσι, ο θεσμός των «υπεράριθμων εδρών» αποτελεί το δεύτερο και ουσιαστικότερο ίσως μηχανισμό μείωσης της αναλογικότητας στο γερμανικό εκλογικό σύστημα και εμβολιασμού της με ακόμα πιο πολλά «πλειοψηφικά» στοιχεία.

Το γερμανικό σύστημα αλα ελληνικά

Μετά τις εκλογές του Οκτωβρίου 2009 επανήλθε από την κυβέρνηση το θέμα της αλλαγής του υφιστάμενου εκλογικού νόμου, σε συνδυασμό την ευρύτερη διοικητική μεταρρύθμιση των δήμων και των περιφερειών. Η πρόθεση της κυβέρνησης δηλώθηκε ότι ήταν η εφαρμογή του γερμανικού εκλογικού συστήματος, κυρίως ως προς την λεγόμενη «διπλή ψήφο» και την καθιέρωση πολλών μονοεδρικών περιοχών.

Από τις διαρροές που υπήρξαν το προηγούμενο διάστημα παραμένουν πολλά και σημαντικά ερωτήματα που μένει να αποσαφηνιστούν από το νομοθέτη. Από τις απαντήσεις τους θα κριθεί η μορφή αλλά και η λειτουργικότητα του εκλογικού συστήματος. Ας δούμε ορισμένα από αυτά:

Καταρχήν, δεν έχει αποσαφηνιστεί πόσες (βεβαίως και ποιές) θα είναι οι μονοεδρικές περιοχές. Θα είναι 150, 120 ή 180; Θα ακολουθηθεί η «γερμανική οδηγία» που θέλει τους μισούς βουλευτές της Βουλής να εκλέγονται από μονοεδρικές ή θα τροποποιηθεί; Και αν γίνει το δεύτερο, θα είναι λιγότεροι (120) ή περισσότεροι (180) από τους μισούς;

Δεύτερο κρίσιμο ερώτημα είναι αν θα ακολουθηθεί η γερμανική πρακτική ο αριθμός των εδρών κάθε κόμματος να προκύπτει από το συνολικό του ποσοστό και όχι από τις μονοεδρικές περιοχές που κερδίζει, ή αν αντίθετα οι δύο κάλπες θα είναι ανεξάρτητες η μία από την άλλη και ισοδύναμες. Αν ισχύσει η δεύτερη λογική και στην περίπτωση που οι μονοεδρικές περιοχές είναι 180 υπάρχει σοβαρό ενδεχόμενο το εκλογικό σύστημα να μεταβληθεί σε ακραία πλειοψηφικό, αφού είναι πολύ πιθανόν το πρώτο κόμμα να κερδίζει το μεγαλύτερο αριθμό των μονοεδρικών ακόμα και με ποσοστά σχετικής πλειοψηφίας της τάξης του 38-39% ή και χαμηλότερα. Μήπως θα ήταν προτιμότερο να επιλεγεί για τις μονοεδρικές περιοχές το σύστημα δύο γύρων (50% +1), το οποίο θα προφύλασσε το εκλογικό σύστημα από ακραίες πλειοψηφικές δυσαναλογίες;

Τρίτο κρίσιμο ερώτημα είναι αν θα διατηρηθεί το κατώφλι εισόδου στη Βουλή στο 3%, ή αν θα αυξηθεί ή και μειωθεί ενδεχομένως. Θα υπάρξει επίσης η δυνατότητα εκπροσώπησης στη Βουλή συνδυασμών που έχουν κερδίσει ορισμένο αριθμό μονοεδρικών (π.χ. 3, όπως προβλέπει το γερμανικό σύστημα), ανεξάρτητα από το αν απέτυχαν να περάσουν το προβλεπόμενο εκλογικό όριο;

Ενα άλλο σημαντικό ερώτημα αφορά στο κατά πόσον θα ακολουθηθεί η πρακτική ο αριθμός των βουλευτικών εδρών μιας μείζονος εκλογικής περιφέρειας να διαμορφώνεται ανάλογα με τον αριθμό των ψηφισάντων και να μην είναι εξαρχής «κλειδωμένος» με βάση τον αριθμό των «εγγεγραμμένων». Αν υιοθετηθεί αυτή η γενική αρχή, τότε εύλογα θα πρέπει να επεκταθεί και στις μονοεδρικές, καθώς οι τελευταίες θα πρέπει να έχουν περίπου τον ίδιο αριθμό εκλογέων έτσι ώστε να τηρείται η αρχή της ισότητας της ψήφου.

Οι απαντήσεις στα παραπάνω αλλά και σε αρκετά ακόμη ερωτήματα θα δοθούν αφού αποσαφηνιστεί οριστικά από την κυβέρνηση ποιά γενική φιλοσοφία θα έχει το εκλογικό σύστημα: θα τείνει περισσότερο στην αρχή της ισότητας των πολιτικών ιδεών και των πολιτικών υποκειμένων, άρα θα είναι περισσότερο

αναλογικό, ή θα τείνει στην αρχή της ανάγκης κρατικής διακυβέρνησης μέσω κεντρικών πολιτικών συναινέσεων, άρα θα είναι περισσότερο πλειοψηφικό; Και ποιά θα είναι η τελική σχέση μεταξύ των δύο γενικών στρατηγικών επιλογών; Οι μέχρι σήμερα διαφαινόμενες επιλογές δείχνουν ότι η κυβέρνηση κινείται προς τη δεύτερη κατεύθυνση. Αν εκινείτο στην πρώτη δεν θα έκανε τίποτα άλλο από το διατηρήσει τον εκλογικό νόμο Σκανδαλίδη που έδινε βαθμό αναλογικότητας εκπροσώπησης περίπου στο 85% και να ορθολογικοποιήσει την κατανομή των εκλογικών περιφερειών δημιουργώντας μικρές – μεσαίες εκλογικές περιφέρειες των 8-12 εδρών ανάλογα με τον πληθυσμό και τον αριθμό των ψηφισάντων. Η επιλογή συγκρότησης μονοεδρικών περιοχών σε μεγάλο αριθμό δείχνει ότι κινείται στη λογική της συγκεντροποίησης του πολιτικού συστήματος και του ελέγχου των κοινωνικών διεργασιών. Η προοπτική ενός «συνταγματικού πολιτικού και οικονομικού τόξου» μεταξύ των καθεστωτικών πολιτικών δυνάμεων είναι ορατή σήμερα περισσότερο από ποτέ. Κάτι τέτοιο απαιτεί προφανώς απόπειρα ανασυγκρότησης του κομματικού συστήματος και περαιτέρω έλεγχο των κομμάτων εξουσίας. Στην κατεύθυνση αυτή, η καθιέρωση της λίστας εκλογής των βουλευτών στις μείζονες εκλογικές περιφέρειες ενισχύει ακόμη περισσότερο τον έλεγχο των πολιτικών κομμάτων από την ιθύνουσα γραφειοκρατία και περιορίζει ακόμη περισσότερο το ρόλο τους ως θεσμών κοινωνικής αντιπροσώπευσης.